

PUSZTAY KATALIN

A demokrácia japán modellje

Előszó

A legfontosabb magányos állam Japán. Egyetlen más ország sem kötődik egyedi kultúrájához, és a japán kivándorlók is csekély számban vannak jelen más államokban. „Japán magányosságát növeli, hogy nem tartozik olyan egyetemes valláshoz vagy ideológiához, melyet exportálhatna más társadalmakba, s ezzel megteremthetné e nemzetekkel a kulturális kapcsolatokat.”¹

Japán és Magyarország jó kapcsolatokat ápol egymással. Mégis – talán a „nagy” távolság, vagy a sajátos kultúra és életmód miatt – eddig Japán kiesett figyelmünk középpontjából. Pedig most is nagy változások vannak az ázsiai térségben. Azt még megmondani nem lehet, hogy e térségben kié, Japáné vagy Kínáé lesz a vezető szerep, de az biztos, hogy Magyarország tekintetében is érzékelhető lesz e változás.

Célom, hogy e távoli és számunkra még ismeretlen ország életet bemutassam a legmagasabb törvény, az alkotmány segítségével, összehasonlítva azt a Magyar Alkotmánnyal, továbbá hogy rámutatassak arra, hogy Japán 1946-os alkotmánya az amerikai irányelvek felhasználásával született meg.

Japán, a Felkelő Nap országa

Japán ősidők óta a világ legkülönlegesebb és legbonyolultabb kultúrája, mára pedig tagadhatatlanul gazdasági világhatalommá vált. E minőségben a világon a második² óriás, amely birtokában vagy közelében van mindannak, amit pozitív vívmányként elérhet a civilizáció. Ez még inkább figyelemre méltó, ha rátekintünk a térképre: Japánnak alig vannak természeti erőforrásai. Az ország rendkívüli teljesítményeit ugyanis sem földrajzi viszonyai, sem természeti erőforrásai nem magyarázzák. A magyarázat a japán nép rendkívüli képességeiben és történelmi sajátosságai-ban keresendő.

Az ország területe viszonylag kicsi, energiaigényének 90 százalékát importból fedezi, de a felhasznált ásványi anyagok és élelmiszer nagy része is külföldről érkezik.

Japán annak a kelet-ázsiai civilizációs övezetnek a része, melynek Kína a középpontja és amelybe még Korea és Vietnám is beletartozik. Ezen a zárt régió belül is Japán volt a legelszigeteltebb ország. Az elzáródottság eredménye az is, hogy a Kínától átvett kultúra gyakran új és önálló irányokba fejlődhetett tovább.

Japán kulturális különlegességét erősítő egyik ok a nyelvi elkülönültség. A japán írásrendszer a kínaiból származik, és a szókészletben is fellelhető rengeteg kínai szó, ám a japán nyelv alapvetően különbözik a kínaitól. A japán írás bonyolultabb, mint a világ bármelyik, széles körben használt írásrendszere, s a nyelvnek nincs közeli rokona, ezért a japánokat szélesebb nyelvi korlátok választják el a világ többi részétől, mint bármely másik nagyobb nemzetet.

1867-ig Japán – mint nagyhatalom – nem létezett, sőt feltehetően védtelen áldozatként ki volt téve az európai nagyhatalmaknak és az Egyesült Államok birodalmi törekvéseinek. Az idők során Japán megtanulta az európai leckét. Tanulmányozták az alkotmányosságot, parlamentet állítottak fel, kitanulták az iparosítást, a modern hadsereg működését és a haditengerészetet. Ebben a tanulási folyamatban volt valami merevség. A japánok nem a saját történelmükből fejlődtek tovább.³ A modern Japán az európai történelemben gyökerezik. Ráadásul a japánok meg voltak győződ-

¹ HUNTINGTON, SAMUEL P.: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Könyvkiadó, Bp., 1998. 217-218. p.

² Egyes források szerint a harmadik óriás hatalom. (REISCHAUER, EDWIN O.: Japán története. Maecenas Történelem könyvek, 1995.)

³ TAYLOR, A. J. P.: A háború urai. Scolar Kiadó, Bp., 1998.

ve arról, hogy ha kitartó gondossággal és pontossággal követik az európai mintát, akkor fogadható taggá válnak a nagyhatalmak családi körében.

Japán a világ legtökéletesebb nemzetállama: egy világosan körülhatárolt földrajzi egységen belül egyféle sajátos kultúrájú és nyelvű nép él, s rajta kívül gyakorlatilag más nem. Az ország lakosságának 98-99 százaléka japán.⁴ A mai Japánban hozzávetőleg félmillió koreai valamint kétszázezer kínai származású él.

A történelmi múlt

A japánok eredetileg a mongoloid rasszhoz tartoznak, és közeli rokonságban vannak a koreai és kínai szomszédaiikkal. A legkorábbi Japán krónikák a 712-re visszavezethető Kodzsiki (Kojiki) és a 720-ból való Nihonusoki mítoszok felvázolásával kezdődnek. Beszélnek egy legfőbb Nap-Istenről, unokájának földre szállásáról, s arról, hogy az unoka unokája Kr. e. 660-ban megalapította a Japán államot. (Ezt valószínűleg Kr. u. 660-ban találhatták ki, hogy Kínához hasonlóan nekik is távoli, dicső múltjuk legyen.) Japán történelmét általában 13 korszakra bontják.⁵ Ez a következő felosztásokat rejti magában:

- (i) 710-784 Nara korszak
- (ii) 794-1185 Heian korszak
- (iii) 858-1160 Fudzsiwara korszak
- (iv) 1160-1185 Taira korszak
- (v) 1185-1333 Kamakura korszak
- (vi) 1136-1392 Josino korszak. (Északi és déli császári udvar.)
- (vii) 1338-1573 Asikaga korszak
- (viii) 1467-1568 A háborúzó államok kora
- (ix) 1568-1600 A nemzeti egység helyreállításának kora
- (x) 1600-1867 Tokugava korszak, vagy Edo kor
- (xi) 1868-1912 Meidzsi korszak
- (xii) 1912-1926 Taisó korszak
- (xiii) 1926-1989 Sóva korszak, majd az újabb irodalmak szerint Hirohitó császár halálával új korszak kezdődik, ezt:
- (xiv) 1989- Heiszei korszaknak nevezik.

A különböző történelmi korok közül elemzésem szempontjaként csak a második világháborús eseményeket tekintem fontosak. Ezek megoldásához viszont nem nélkülözhetőek a japán katonaságra, nemzeti ideológiákra vonatkozó ismeretek.

A japán nemzeti ideológiák a sintó és busidó. A japán gondolkodásmódnak egészen 1945-ig keretet biztosító nemzeti ideológia lényegében két összefonódó gondolkodásbeli rendszer, a császári hatalmat és a szamuráj uralmat tükröző szemlélet egyvelege volt. A sintóban a kormány és a vallás egysége nyilvánult meg. Három alapvető doktrína jellemezte: A „töretlen isteni császár szuverenitása”-ba vetett hit, a „császár szent és sérthetetlen”. A császár élő isten, az egyén feloldódott a császár iránti rajongásában. A sintó második eleme a japán nemzetnek isteni eredetébe vetett hit, a japán nép páratlanul tehetséges, intézményei isteni elrendeltségűek. Végsőül e hitvallás utolsó eleme volt a Japán isteni küldetésébe vetett hit. A világ valamennyi nemzetének el kell foglalnia helyét a dolgok hierarchiájában. Egy tenger-nagy megfogalmazása szerint Japánnak az a küldetése, hogy „a császár végtelen erényei érvényesüljenek mindenütt a világon.” A világot jóindulatú japán vezetés

⁴ Szentirmai József: Japán című könyve szerint lakosság számához képest 1% az országban élő egyéb származású lakos (az ajnu, koreai, kínai, vagy amerikai). In: SZENTIRMAI JÓZSEF: Japán. Kossuth Nyomda, Bp., 1975.

⁵ Szentirmai fent említett könyvében csak tíz korszakkal találkozhatunk. A legújabb japánról szóló könyvek időrendi áttekintése az 1980-as, 1989-es évekkel véget ér. Általában 12 korszakot szoktak említeni az 1980-as évek végéig. Sajnos gyakori, hogy a korszakok besorolását más névvel említik az irodalmak, és gyakori a korok közötti átfedés. Én Edwin O Reischauer besorolását követem.

mellett egyetlen tető alatt kell egyesíteni.⁶ (A későbbiekben említem, hogy ez a cél volt egyik oka a második világháborúba való bekapcsolódásnak.)

A busidó a szamurájok ősi etikája volt, amely a katona-lovag életmódját jelenti a feudalizmus után. A busidó értékei a harcos, az önmagáért való erőszak bálványozójának az értékei voltak. A japán katonák erősen ragaszkodtak a nemzeti ideológiákhoz. A fegyveres erők igen sajátos helyet foglaltak el az ilyen ideológiákban, nagymértékben azonosították őket a császárral. Semmilyen feszültség nem állhatott fenn a katonai és politikai értékrendszer között, következtetésképpen Japán rendelkezett a világ „legpolitikusabb” hadseregével. 1868 után elindult egy hadseregfejlesztés német és francia katonai tanácsadók segítségével, de a japán katonai gondolkodásmódban továbbra is a népi ideológia dominált. A japánok szemében az eszményi tiszt harcos volt – erőszakos cselekményben résztvevő harcos – nem pedig menedzser, aki irányítja mások részvételét az erőszakos cselekményekben.

„A japán tiszt [...] katonái kiváló vezetője. Gyöngéje, hogy képtelen – ellentétben az európai tisztekkel – mindvégig úrrá lenni a harci helyzeten. Nem annyira irányítja, inkább végigcsinálja a csatát. ...A japán inkább harcos, semmint hivatásos katona... A harcos legfontosabb tulajdonsága a bátorság...” A fegyveres erőkben a tisztképzés sokkal inkább a tűzvonalbeli bátorság jelentőségét hangsúlyozta, semmint a tudományos teljesítést. Ezzel együtt járt, hogy a hadseregben a tisztek és katonák között igen szoros volt a kapcsolat. A tisztek nem alkottak olyan alapvetően más csoportot, amelyet ismereteik és adottságaik különböztetnek meg.

A japán katonaság csakis a szellemet tekintette döntőnek. Nem a jobb minőségű fegyverek a győzelmek okai. „Nem! A Jalu folyónál, Koreában és Mandzsúriában atyáink szellemei győztek a csatában, ők irányították kezünket, ők dobogtak szívünkben...”⁷ Az erkölcsi erő többet ér, mint a fizikai erő. A háború a hit próbaköve. Az a nemzet marad felül, amelynek a hite, nem pedig fegyverzete az erősebb. Az Egyesült Államokkal szembeni vereséget így könyvelték el: Összehasonlíthatatlanul nagyobbak voltak erőforrásaink, de lélekben gyöngébbek voltunk náluk.

A japán katona számára nem létezett magasabb cél, mint hogy „Tenno heika banjáj” kiáltással elessen a csatában. Istenítették minden olyan katona nevét, aki a harctéren esett el, és feljegyezték a nemzeti szentélyben. A harcosok etikai kódexe nem engedte meg a visszavonulást, inkább a halál, mint megadás.

Japán a II. világháborúban

A II. világháború, amely tulajdonképpen az első igazán világméretű háború volt, ténylegesen 1937-ben, a japán-kínai konfliktus kirobbanásával kezdődött. A Kína elleni háborút a japánok csak „kínai incidensként” emlegetik, amelyet nem Tokióban, nem is fegyvelmezett csapatszinten indítottak el. 1937. július 7-én véletlenül harcba keveredtek egymással a Peking közelében gyakorlatozó kínai és japán csapatok. A Japán kormány úgy határozott, hogy a kínai szembeszegülésre az egyetlen helyes válaszlépés a gyors és megsemmisítő ellencsapás.

Ahogy gyűltek a világban a háborús viharfelhők, úgy romlott Japán helyzete és úgy javult Kínáé. Míg a japán flotta az Egyesült Államokat tekintette legfőbb potenciális ellenségének, addig a hadsereg főként a Szovjetunióval való összecsapásra számított. Japán 1936-ban megkötötte az antikomitern paktumot a náci Németországgal, amelyhez Olaszország is csatlakozott. 1938-39 folyamán két nagyszabású összecsapás bontakozott ki a szovjet csapatokkal. A japánok mindkét alkalommal vereséget szenvedtek. Amikor 1939 nyarán Európában is kitört a háború, úgy nézett ki, hogy ez a japánoknak kedvez, mert elvonja a világ figyelmét Kelet-Ázsiáról.

Az európai háború és a háromhatalmi szerződés ébresztette rá Amerikát egy olyan potenciális veszélyre, melyben egy ellenséges Németország tartja uralma alatt

⁶ A világ egyesítésének gondolata japánul „Hakko ichibu”

⁷ NITOE: Bushidó. 188. p.

egész Nyugat-Európát és egy ellenséges Japán egész Kelet-Ázsiát. A washingtoni kormány komoly lépésekre szánta el magát. Elkezdte fejleszteni saját haderejét. Az 1940-41-es évek során csak embargók sújtották az országot. A legsúlyosabb az 1941-es totális olajembargó volt.

Két választása volt a szigetországnak. Az egyik, hogy nagylelkű engedményekkel véget vet a kínai háborúnak, az USA követeléseinek megfelelően visszavonja csapatait, és megelégszik azzal, hogy gazdaságilag profitáljon az európai háborúból, mint az I világháború idején. A gazdasági önérdék ezt kívánat volna, ám ez nem érvényesült. A Kínából való katonai kivonulás akkora presztízsveszteséggel járt volna, amekkorát nem tudtak elviselni. Japánnak először meg kellett volna adnia magát, és csak azután ismerhette volna meg az USA feltételeit.

A másik megoldás az volt, hogy elindítják dél felé a flottát és a délkelet-ázsiai nyersanyagok megszerzésével áttörik a blokádot. Így megteremtheti a régóta áhított Kibővített Kelet-Ázsiai Együttes Prosperitási Övezetet. Egy ilyen lépésre Tokió azzal biztosította magát, hogy 1941-ben semlegességi szerződést⁸ írt alá Szovjetunióval.

A japán kormány megpróbált kompromisszumra jutni az USA-val, de nem sikerült. A császár ellenezte a háborút. Amikor a császár tanácsadói a hadüzenet küldésének engedélyét sürgették, Hirohito előhúzott a zsebéből egy verset és felolvasta.

*All the seas in every quarter
Are as brothers one another.
Why, then do the winds and waves of strife
Rage so turbulently throughout the world?
A világ minden táján / Testvér minden tenger.
Hát miért korbácsolja szél / A hullámokat hullám ellen?⁹*

Ezután pedig ezt mondta: „Ez a vers nagyon gyakran az eszembe jut.” Tulajdonképpen ez volt a császár egyetlen próbálkozása a politika befolyásolására.

A katonák 1941 nyarán úgy látták, jó esélyeik vannak arra, hogy megteremtsék a győzelemmel a legnépesebb és talán leggazdagabb birodalmat, amelyet valaha is látott a világ. Meg voltak győződve arról, hogy az amerikaiaknak nem lesz kedvük egy hosszú háborúhoz. A japánok meglepetésszerű támadással 1941. december 7-én virradóra porrá bombázták Pearl Harbort. Ezzel az egyetlen csapással megbénították az amerikai hadiflottát.

Még ezen a napon a Japán kormány emlékiratot nyújtott át az Amerikai Egyesült Államok kormányának, amelynek végszava a következő: „Így a japán kormány az a komoly reménye, hogy rendezze a japán-amerikai viszonyt s megóvja és előremozdítsa a Csendes-óceán békéjét az amerikai kormánnyal való együttműködés révén, végképen veszendőbe ment. A Japán kormánynak sajnálatára ezennel közölnie kell az amerikai kormánnyal, hogy tekintettel az amerikai kormány magatartására, kénytelen arra a megállapításra jutni, hogy lehetetlen további tárgyalások során megállapodást létrehozni.”

Pearl Harbor után Jamamoto admirális, aki ezzel a meglepetésszerű támadással a háború legzseniálisabb hadműveletét hajtotta végre, így nyilatkozott: „Attól tartok, hogy felébresztettük az alvó oroszlánt, és a reakciója nagyon szörnyűnek fog bizonyulni.” És igaza is lett. Az amerikaiak fegyvert ragadtak, és kegyetlenül elszánták magukat, hogy szétverik Japánt is és Németországot is.

Japán már négy éve harcolt Kínával, amikor hadba lépett az Egyesült Államok ellen, gazdasága már rég felfelé ívelt és erőforrásait is maximálisan mobilizálta. A „japán szellem” valóban erősnek bizonyult, és a japánok ádázul küzdöttek, gyakran az utolsó emberig. Ennek ellenére fokról fokra mégis csak visszaszorultak földön, tengeren és levegőben is. Az események 1945-re felgyorsultak, a japánok hatalmas

⁸ 1941. Megnemtámadási szerződés a SZU-val, hogy fedezze kelet-ázsiai terjeszkedését. In: SH atlasz 2. Világtörténelem. Springer Hungarica, 1995.

⁹ Fordította: Nagy Márta

veszteségeket könyvelhettek el, Amerika megállíthatatlanul nyomult előre. A japánok kétségbeesve védekeztek, és meglepően sikeres öngyilkos támadásokat végrehajtva megmaradt repülőgépeikkel rázuhantak az amerikai hajókra.

Am a hatalmas amerikai túlerő így is győzött, a veszteségek megdöbbenően nagyok voltak: száztízezer japán áldozat, hetvenötezer okinavai halt meg, a sziget polgári lakosságának körülbelül egynyolcada. Németország május 8-i kapitulációjával egyértelmű lett, hogy Japán is elvesztette a háborút. Az amerikaiak azonban nem bíztak abban, hogy a japánok valaha is megadják magukat, így augusztus 6-án és 9-én ledobták régóta készített atombombájukat Hirosimára és Nagaszakira, két hatalmas detonációval kioltva majdnem kétszáz ezer ember életét és felvillantva egy atomháború várható borzalmait.

Japán először legyőzött országgá vált. Rettegve várták, mi jöhet még. A császár megmondta: „nincs más választás, elviselni az elviselhetetlent és tűrjük, amit már nem lehet.” 1945. szeptember 2-án Japán hivatalosan is megadta magát a szövetségeseknek az Egyesült Államok Missouri nevű hadihajójának fedélzetén.

Ezelőtt még soha nem volt arra példa, hogy egy fejlett ország megpróbálja belülről kijavítani egy másik, fejlett ország hibáit. Japán megszállásának tervét előzetesen kidolgozó amerikaiak arra törekedtek, hogy minden jövőbeli japán fenyegetést kizárjanak, ezért az átalakításkor az 1930-as évek agresszív, terjeszkedő japán politikáját eredményező ultranacionalizmus és militarizmus felismerhető társadalmi és politikai gyökereit támadták.

Az amerikai kormány a megszállás két fő céljaként jelölte meg a demilitarizálást és demokratizálást. Egy demokratikus Japán megbízhatóbb támasza lesz a világbékének, mint egy autokratikus Japán.

1948 végére lezárultak a háborús bűnösök perei. A tisztogatás kétszáz ezer embert érintett. A felelősségre vonási intézkedések fokozatosan alábbhagytak, 1951 végéig mindenki visszanyerte polgári jogait.

Az SCAP (Supreme Commander for the Allied Powers) meg volt győződve arról, hogy a császári rendszer és az isteni eredet mítoszából adódó felsőbbrendűség-érzés részben felelős volt a japán militarizmusért és ultranacionalizmusért. A császári szuverenitás elvén alapuló Meidzsi-alkotmány olyan politikai szerkezetet hozott létre, mely a nép felett állt és eredendően antidemokratikus volt.

A politikai reformok középpontjában ezért egy új alkotmány kidolgozása állt, amelynek szövegét március 6-án hozták nyilvánosságra egy birodalmi határozat kíséretében, amelyben a császár kifejezte, hogy támogatja a dokumentumot. Az országgyűlés több hónapos tanácskozás után – mindkét ház közel egyhangúlag – jóváhagyta az alkotmányt. 1946. november 3-án a császár annak rendje és módja szerint kihirdette az új alkotmányt, amely hat hónappal később, 1947. május 3-án lépett életbe.

A Japán Alkotmány elemzése

Az alkotmányosságának olyan követelményei vannak, amelyek az ideális demokratikus alkotmány tartalmát és megvalósulását jellemzik. Az alkotmányossági eszmék megvalósulásának módja és mértéke országonként és időbelileg sok eltérést mutat, de elvileg alkalmasak a demokratikus fejlődés mérésére. Ezek az alkotmányossági elvek a következők:

- népszuverenitás és a népképviselő elve;
- a hatalmi ágak szétválasztásának és egyensúlyának elve;
- a törvények uralma és a jogállam megvalósítása;
- az egyenjogúság elve;
- az emberi jogok deklarációja.

Mint már említettem, a Japán Alkotmányt 1946. november 3-án hirdették ki és 1947. május 3-án lépett hatályba. A kihirdetés és a hatályba lépés közötti időkülönbség arra szolgált, hogy elegendő felkészülési idő legyen az új szabályok életbelé-

péséig. A Magyar Alkotmány az 1949. évi XX. Törvény, tehát a két alkotmány keletkezési ideje azonos. Természetesen ezt annak tudatában állítom, hogy azóta hazánk alkotmányának szövege olyannyira megváltozott, hogy egyes kijelentések szerint egyedül az nem változott, hogy a „Magyar fővárosa Budapest.” (Egyes irodalmak, amelyek az alkotmány szövegét közzéteszik vagy idézik, gyakran szám nélkül említik az alkotmányt.)

A két alkotmány külső felépítésében hasonlít egymásra, a japán alkotmányon ezen a téren nem tükröződik az amerikai befolyás. Mindkettő nagy fejezetekre és fejezetcímekre van bontva. (Az Amerikai Alkotmány VII. cikkelyből áll, amelyeknek nincsen külön címük.) A magyar alkotmány XV. fejezetből áll, a japán ezzel szemben csak XI. fejezetből. A japán alkotmány fejezetei:

- I. Uralkodó
- II. Lemondás a háborúról
- III. Az emberek jogai és kötelességei
- IV. Országgyűlés
- V. Kabinet (Kormány)
- VI. Bírói testület (Igazságszolgáltatás)
- VII. Pénzügy
- VIII. Helyi önkormányzat
- IX. Módosítások
- X. A legfőbb törvény
- XI. Kiegészítő szabályok

Ezzel szemben hazánkban a fejezetcímek sokkal több területet ölelnek fel.¹⁰

- I. Általános rendelkezések
- II. Országgyűlés
- III. Köztársasági elnök
- IV. Alkotmánybíróság
- V. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa és a nemzeti és etikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa
- VI. Az Állami Számvevőszék és a Magyar Nemzeti Bank
- VII. A Kormány
- VIII. A Fegyveres erők és a rendőrség
- IX. A Helyi Önkormányzatok
- X. A Bírói Szervezet
- XI. Az Ügyészség
- XII. Alapvető jogok és kötelességek
- XIII. A választások alapelvei
- XIV. A Magyar Köztársaság Fővárosa és nemzeti jelképei
- XV. Záró rendelkezések

Tehát összesen hat fejezet fedi egymást, az Uralkodó és a Köztársasági Elnök fejezete, hiszen feladatkörük közel egyező, az országgyűlésről, a kormányról, a bírói testületről és a helyi önkormányzatokról szóló fejezetek.

A japán alkotmány a magyar alkotmányhoz hasonlóan folyamatosan számozódik, a magyar 78 §-t tartalmaz, a japán 103. cikkelyt. (Ezzel szemben az Amerikai Alkotmányban minden új cikkelyben előlről kezdődik a paragrafusok számozása, így ott cikkelyenként 3-10 paragrafus található, amelynek 7-18 bekezdése is lehet.)

Hazánkban az alkotmány bevezető szövege rövid, ebben az a célt rögzítik, amiért létrehozták az alkotmányt: „A többpártrendszer, a parlamenti demokráciát és a szociális piacgazdaságot megvalósító jogállamba való békés politikai átmenet elősegítése érdekében [...] Magyarország Alkotmányának szövegét a következők szerint állapítja meg...:”

A Japán Alkotmány azonban egy hosszas bevezetővel kezdődik, amely eltér ha-

¹⁰ Lásd: A Magyar Köztársaság Alkotmánya. 1949. évi XX. tv.

zánk alkotmányától (és az amerikaiától is). „...biztosítani fogjuk magunknak és lezármozottainknak a minden néppel való békés együttélés gyümölcseit és a szabadság áldásait ezen a földön..., többet nem háborgatnak meg minket a háború borzalmai a kormány cselekedetei miatt... Mi, a Japán nép, békét kívánunk örök időkre... Az a kívánságunk, hogy megbecsült helyet foglaljunk el a nemzetközi társadalomban, harcoljunk a béke megőrzéséért és a zsarnokság és a rabszolgaság megszüntetéséért, az elnyomás és intolerancia ellen, az idők végezetéig. Hisszük, hogy egyetlen nép sem felelős csak önmagáért, hogy a politikai erkölcs törvényei egyetemeseek...”

Ebben a bevezetőben érezhető a II. világháború keserű tapasztalatai, és az az amerikai igény, hogy Japán ne legyen többet fenyegető versenytárs. A magyar alkotmányban hasonló rendelkezésre bukkanhatunk az I. fejezet általános rendelkezései között.

„6. § (1) A Magyar Köztársaság elutasítja a háborút, mint a nemzetek közötti viták megoldásának eszközét, és tartózkodik a más államok függetlensége vagy területi épsége ellen irányuló erőszak alkalmazásától, illetőleg az erőszakkal való fenyegetéstől.

(2) A Magyar Köztársaság együttműködésre törekszik a világ valamennyi népével és országával.”

A japán alkotmány I. fejezete az uralkodóval foglalkozik. A következő kérdés merül fel ezen intézménnyel kapcsolatban: van-e annyi jogköre a Japán Császárnak, mint hazánk Köztársasági Elnökének?

„1. cikkely Az uralkodó az állam és nép egységének szimbóluma...”

„29. § (1) Magyarország államfője a köztársasági elnök, aki kifejezi a nemzet egységét és öröklik az államszervezet demokratikus működése felett.”

Ezután a Japán Alkotmány érdekesen szabályozza a császár jogkörét. A császárnak szinte minden feladatát egy másik szervnek ellenjegyeznie kell. A Császári Ház belső önállóságának is gátat szabnak.

„2. cikkely A császári trónnak dinasztikusnak kell lennie, és örökölhetőnek a Császári Ház törvényei szerint, amelyet a parlament engedélyezett.” Leszögezik, hogy a császárnak nincsen hatalma a kormány felett.

A hatályos alkotmányunk nem tartalmazza a parlamentáris kormányzati rendszerekben gyakori formulát, amely szerint az államfő a végrehajtó hatalmat a kormány útján gyakorolja, illetve hogy az államfő minden aktusához miniszteri ellenjegyzés szükséges. Ehelyett külön bekezdésben jelölik meg azon tevékenységeket, amelyeket csak ilyen úton gyakorolhat.

A köztársasági elnöknek és a császárnak közel azonos jogkört biztosít a két alkotmány:

- „képviseli a magyar államot,
- a Magyar köztársaság nevében nemzetközi szerződéseket köt, ha a szerződés tárgya a törvényhozás hatáskörébe tartozik, a szerződés megkötéséhez az Országgyűlés előzetes hozzájárulása szükséges...”

Japánban ilyen szabályozást találunk:

„4. cikkely A Kabinet tanácsa és engedélye szükséges a császár minden cselekedetéhez, amely az államügyekkel kapcsolatos, amelyekért ezután a Kabinet felelős.” Hazánkban is így van ez: az ellenjegyző miniszter átvállalja a felelősséget a kibocsátott aktusért az államfőtől.

- Mindkettő megbizva és fogadja a nagyköveteket,
- választásokat ír ki (a császár a parlament tagjainak választását, a köztársasági elnök ezen felül a helyi önkormányzati választásokat is kiírja),
- kinevezéseket és felmentéseket hajt végre,
- gyakorolja az egyéni kegyelmezés jogát,
- díjakat, kitüntetések adományoz, illetve
- törvényeket hirdet ki,

Mindkettő kinevezi a miniszterelnököt – akit a parlament választ meg – és a leg-

felsőbb bíróság elnökét.

A szabályozásba foglaltak ezen túl nem fedik egymást, mert mindkét ország sajátosságait figyelembe véve fogalmazódtak meg.

A japán császár:

- összehívja a parlamentet,
- feloszlathatja a képviselőházat,
- ceremóniális funkciókat lát el.

Ezen kívül külön cikkelyben határozzák meg az ajándékozás menetét.

„8. cikkely Semmilyen vagyont nem lehet adni sem elfogadni a császári háztól, ezért semmilyen ajándékot nem lehet csinálni a parlament jóváhagyása nélkül.”

A köztársasági elnök:

- „dönt állampolgársági ügyekben”,
- „részt vehet és felszólalhat az Országgyűlés és országgyűlési bizottságok ülésein,
- javaslatot tehet az Országgyűlésnek intézkedés megtételére,
- népszavazást kezdeményezhet”.
- Különleges jogköre az, hogy ha az országgyűlés által elfogadott „törvénnyel vagy annak valamely rendelkezésével nem ért egyet, [...] megfontolás végett, észrevételeinek közlésével visszaküldheti az Országgyűlésnek” a törvényt.

Tulajdonképpen a helyi jellegzetességeket tükröző különbségeken kívül a császár és a köztársasági elnök jogköre közel azonos. Ezután az ellentmondásosnak ítélt II. fejezet következik „Lemondás a háborúról” címmel.

„9. cikkely A nemzetközi békét valóban támogatva [...] a japán nép örökre lemond a háborúról [...] a fenyegetés vagy erőszak használatáról, amely nemzetközi vitákat eredményezhet.

(2) Annak érdekében, hogy a fenti paragrafusban megemlített célt teljesítsük, szárazföldi, tengeri és légi erőt, ahogyan más háborús lehetőséget nem tartunk fenn.”

„Az állam hadviselésének jogát soha nem ismerjük el.”

Majd a harmadik fejezet 31 cikkelyen keresztül tárgyalja az emberek alapvető jogait és kötelességeit. Hazánk alkotmánya is közel hasonló terjedelemben tárgyalja ezt a témát, csak a XII. fejezetben. (Érdemes megemlíteni, hogy az amerikai alkotmány nem tartalmaz ilyen rendelkezéseket a fő szövegrészben, csak az alkotmánymódosításokban vannak olyan szabályok, amelyek az emberek jogaival és kötelességeivel foglalkoznak.) Különbség az, hogy míg a Japán Alkotmány az alapvető egyenlőségi jogokkal kezdődik, addig ez a Magyar Alkotmányban kisebb súlyú. Tulajdonképpen a szabadságjogok és az egyenlőségi jogok vannak megcserélve. A szabadságjogokon belül a magyar alkotmány a személyi sérthetlenséggel foglalkozik. A fejezet első cikkelye azonban mindkét országban azonos elvet rögzít.

A 11. cikkely szerint az embereket nem lehet megakadályozni abban, hogy bármely alapvető emberi jogot élvezzenek. Ezeket az alapvető emberi jogokat az alkotmány biztosítja, melyet ennek a generációnak, és az eljövendő generációknak adományoztak, mint örök és sérthetetlen jogot.

A japán alkotmány a 31. cikkelytől egészen a 40. cikkelyig foglalkozik a személyi sérthetlenséggel. Nálunk mindössze csak három paragrafus foglalkozik vele. Innen is kitűnik, hogy a japán szabályozás jóval bővebb. Sok olyan dolog megtalálható alkotmányukban, amelyet nálunk már külön törvény (ebben az esetben az 1973. évi I. – a büntetőeljárásról szóló – törvény).

Mindkét alkotmány azonosan rendelkezik abban a kérdésben, hogy senkit sem lehet megfosztani szabadságától (vagy életétől), mint a törvényben meghatározott okokból és a törvényben meghatározott eljárás alapján. Az életétől szót nem véletlenül tettem zárójelbe. Oka a következő: az a kicsi eltérés, ami a szövegben van, lehetőséget ad Japánban a halálbüntetés kiszabására. Így hangzik:

13. cikkely „Minden embert önálló személyiségnek kell tekinteni. Joguk van az élethez, szabadsághoz és a boldogság eléréséhez, azzal a kikötéssel, hogy ez nem ütközik a közjó érdekével.”

Íme a magyar szabályozás: 54. § „A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az ember méltóságához, amelyektől senki sem lehet önkényesen megfosztani.”

Tény, hogy Japánban van halálbüntetés. Természetesen itt annak egy ritkán emlegetett fajtájáról van szó, ami kevésbé szokott eszébe jutni az embernek, ha ezt a szót hallja. Kiszabják a halálbüntetést, de az ítéletet nem hajtják végre, csak úgy, mint Törökországban. Ezzel az ítélettel az elítélt azt a lehetőséget veszti el, hogy valaha kikerül a börtön falain kívülre. Tehát egy ténylegesen életfogytig tartó életfogytiglani büntetésről van szó. (Ismeretes, hogy az Amerikai Egyesült Államoknak bizonyos államaiban a mai napig létezik halálbüntetés, amelyet végre is hajtanak, az 1973. január 1. óta végrehajtott halálbüntetések száma összesen 115.)

„Senkit sem lehet kínozni, kegyetlenkedni vele, megalázó eljárásnak, vagy büntetésnek alávetni.” (A japán alkotmány külön kiemeli, hogy hivatalos tisztviselőnek (is) tilos végrehajtani ilyen cselekedetet.)

Japánban egyetlen személy sem tagadhatja meg a bíróságon való megjelenést. Egyetlen személyt sem lehet letartóztatni vagy elfogni anélkül, hogy legalább egyszer ne tájékoztatták volna az ellene felhozott vádakról. (Hazánkban a Be. 44. § (2) bek. szabályozza ezt hasonlóan: „A terhelt jogosult megismerni, hogy milyen bűncselekmény miatt indult, illetőleg folyik ellene büntető eljárás.”) Japánban engedélyezni kell az összes tanú kihallgatását. Egyetlen személy sem kényszeríthető arra, hogy önmaga ellen tegyen tanúvallomást. Hazánkban ezt a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény 66. § (1) bek. mondja ki. „A tanúvallomást megtagadhatja az, aki magát, vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná.”

Japánban azon vallomásokat figyelmen kívül kell hagyni, melyeket kínzás, meghosszabbított fogvatartás vagy kényszer alatt tettek. Továbbá egyetlen személy sem mondható bűnösnek vagy büntethető meg abban az esetben, ha ellene saját vallomása az egyetlen bizonyíték.

Mindkét alkotmányban érvényesülnek azok az elvek, hogy az őrizetbe vett személyt mihamarabb szabadon kell bocsátani, vagy kitűzni tárgyalását, amelyet pártatlan bíróság vezet. A vádlottat megilleti a védelem joga az eljárás minden szakaszában. Japánban az alkotmány szabályozza azt az esetet is, amikor a védőt hivatalból rendelik ki. Mindkét alkotmányban egyformán érvényesül a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elv. Továbbá mindkét országban lehetséges az, hogy aki jogtalan letartóztatás vagy fogvatartás áldozata, az kártérítésre jogosult. A japán alkotmányban nincs nyíltan meghatározva, hogy a bíróság előtt minden ember egyenlő, de szerintem ezt hivatott jelképezni „az egyetlen ember sem” szöveghelyzet gyakori használata.

Ehhez a részhez kapcsolódik még Japánban az indokolatlan házkutatások tilalma. Hazánkban ezt a büntetőeljárás jog szabályozza.

103. § (1) „Ház, lakás, egyéb helyiség vagy azokhoz tartozó bekerített hely, továbbá jármű átkutatásának a hatóság határozata alapján akkor van helye, ha alaposan feltehető, hogy az a bűncselekmény elkövetőjének kézrekerítésére, a bűncselekmény nyomainak felderítésére vagy tárgyi bizonyítási eszköz megtalálására vezet.”

A magyar alkotmány ezután még mindig a személyi szabadságjogok önálló válfajával foglalkozik egy gondolat erejéig. Azzal, hogy minden törvényesen hazánkban tartózkodó külföldit megillet a szabad mozgás lehetősége. A japán alkotmány ezt nem vonja alkotmányos szabályozás alá.

Majd a 60. § áttér a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára.

60. § (1) „A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára.”

19. cikkely „A gondolkodási és lelkiismereti szabadságot nem szabad megsérteni.”

20. cikkely „A vallásszabadságot mindenki számára biztosítjuk.”

Az állam és egyház szétválasztása hasonlóan megtörténik.

60. § (3) „A Magyar Köztársaságban az egyház az államtól elválasztva működik.”
20. cikkely „...semmilyenféle vallási szervezet nem kaphat privilégiumokat az államtól, és nem gyakorolhat politikai hivatalt.”

(3) „Az államnak és szervezeteinek el kell válnia a vallási oktatástól, és más vallási tevékenységtől.”

Csakúgy, mint hazánk alkotmánya, a japán alkotmány is a sajtó- és a gyülekezés szabadságával folytatja: 61. § (2) „A Magyar Köztársaság elismeri és védi a sajtó szabadságát.” ill. 21. cikkely „A gyülekezés, szerveződés szabadsága – ugyanúgy, mint a beszéd, a sajtó és más egyéb kifejezési forma szabadsága – garantált.”

Állítólag a japán média nem olyan szenzációhajhász, mint a hazai média. Általános tendencia, hogy az újságírók, riporterek nem akarnak kitűnni a többi közül, hogy „én jobb vagyok”. Az újságok a leggyakrabban egy hírügynökségtől vásárolják a híreket, így minden újság majdnem ugyanazt tartalmazza, csak más politikai felfogásban. Azt, hogy ki melyik újságot olvassa, leginkább a családi tradíciók döntenek el.

Mindkét ország polgárainak joga van a békés panaszjoghoz. Egyetlen személyt sem érhet semmilyenféle diszkrimináció azért, mert aláírt, támogatott bármilyen petíciót.

Japánban a két nem egyenlősége a házasságon keresztül van kifejtve, mely szerint a házasság a két nem kölcsönös vonzódásán alapul, és a kölcsönös együttműködésen keresztül kell fenntartani, melynek alapja a férj és feleség egyenlő jogai. (Magyarországon a Csjt. 23. § (1) így fogalmaz: „A házastársak jogai és kötelezettségei egyenlők, a házaselet ügyeiben közösen döntenek.”)

A japán házassági szokásokra két álláspontot hallottam. Az egyik szerint a japánok többsége még ma is házasságközvetítő által választ párt magának, és két-három találkozás után megtartják az esküvőt. Gyakori a nagy korkülönbség. Ennek ellenére a japán házasságok mégis nagyon jók, mert a kölcsönös tiszteleten és szereteten alapulnak. A családban békesség van, és a szülők legfőbb feladata az, hogy minél több jövedelmű részesítsék gyermekeiket. Japánban nem nézik jó szemmel, ha valaki egy konfliktust hangos szavakkal kíván megoldani. A válások száma nagyon csekély. Ez szorosan összefügg a házaselet lehető legjobb tételével. Ugyanis a válás Japánban nagy szégyennek minősül, sőt ki is rekesztik azokat az embereket, akik elváltak. A fentiekkel szemben a másik álláspont szerint nem kifejezetten jellemző a házasságközvetítőn keresztüli házaselet.

Japánban minden embernek joga van a minimális anyagi biztonsághoz, a gyermekeknek az ingyenes általános oktatáshoz. Milyen ez az oktatás Japánban? „Japánban a diákot arra tanítják, hogy mit gondoljon, nem pedig arra, hogyan gondolkodjon.” A japán oktatási rendszer – különösen az alapfokú – 18 éves korig világhírű. A japán oktatási rendszer első 12 éve (azaz az általános és középiskola) kvázi kötelező. A megfelelő korcsoportban a gyerekek 97 százaléka befejezi a középiskolai oktatást. Magyarországon is kimondja ezt az alkotmány: 70/J. § „A Magyar Köztársaságban a szülők, gondviselők kötelesek a kiskorú gyermekük taníttatásáról gondoskodni.”

A japán oktatási rendszer formailag az amerikai reformok eredménye: 6-3-3 osztályos, amelynek befejezése után felsőoktatási intézményre lehet jelentkezni. Formai tekintetben a japán oktatási rendszer a háború után megszüntetett minden jelképet és tankönyvi utalást, amely a militáns időszak terméke volt. Ekkor kodifikálták másodszor a lányok egyenlő iskolázási esélyeit. Az ország megnyitásaig az oktatási rendszer elsősorban a kiváltságos rétegek képzése volt. A két világháború közötti időszakban az oktatási rendszer hűen követte a japán katonai terjeszkedés céljait, teljes egészében kiszolgálója lett a militáns törekvéseknek.¹¹

¹¹Ennek egyik riasztó intézményesített példája a Belügyminisztérium által létrehozott Alkotmánycsendőrség (japánul Kempei) volt, amelynek feladata minden „eretnek”, azaz a japán nép felsőbbrendűségét kétségbe vonó személy és szellemi termék ellenőrzése volt.

A japán iskolában nem a pedagógusnak, hanem a tankönyvnek van kiemelkedő szerepe. Az osztály és tanár közötti viszony az alá- és fölérendeltség szabályai szerint zajlik. Az óra minden szinten a tanár monológja, kérdések csak a legritkábban hallhatók. A tankönyvek szövegei sterilek, a memorizálás elengedhetetlen a kizárólagos írásbeli számonkérés miatt. A tankönyvek állami cenzúrája első sorban a történelemkönyveket érintette. A japán történelemben nincsenek személyiségek, nincsenek hősök vagy áldozatok, csak események. A japánok passzív elszenvedői az ismeretlen eredetű, külső tényezők okozta konfliktusoknak.

A minisztérium évről évre minden iskola számára részletes (és természetesen kötelező) szempontrendszerrel ír elő, melyben a tanmeneten át az egyes dolgozatok számán keresztül a tantárgyak értelmezéséig mindenre felhívják a pedagógus figyelmét.

Japánban nagy szerepet kap a mindennapi életben a szülői példamutatás. E körbe tartozik a választásokon, szavazásokon való köteleességszerű részvétel. A szavazás kérdésében mindkét ország lakosának joga van részt venni a választásokon, (a Japánok nem szabályozzák a kizáró tényezőket). Nálunk a választások titkos volta csak a következő, XIII. (A választások alapelvei című) fejezetben található. Japánban az emberi jogok között garantálják azt, hogy tilos a választásokon a titkosság megsértése, a szavazót semmilyen módon nem szabad megkérdezni arról, hogy mire szavazott. A választójog kérdésében igen szigorú szabályok voltak japánban az új alkotmány bevezetéséig. A Meidzsi-alkotmány szerint szavazati jog csak a 25 év feletti férfiakat illette meg. Közülük is csak azokat, akik évente legalább 15 jen adót fizettek. E rendelkezés nagy korlátozást jelentett. 1925-ben megszüntették a szavazati jog adófizetéshez kapcsolódó rendszerét. Az új alkotmány 20 évre szállította le a választási korhatárt és a nőknek is szavazati jogot biztosított. (1890-ben a választók száma nem érte el a félmilliót, a harmincas évek végén 14 millióra emelkedett. 1946-ban 37 millióra nőtt a választók száma, majd néhány évtizeddel később 80 millió felé emelkedett.)

Az emberi jogok terén hasonlóak a szabályozási alapok.

70/A. § (1) A Magyar Köztársaság mindenki részére biztosítja az emberi jogokat „...bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.”

14. cikkely „A törvény szerint minden ember egyenlő, és ezért nem lehet politikai, gazdasági, vagy társadalmi diszkriminációt alkalmazni a faj, vallás, nemi, szociális helyzet, vagy családi eredet miatt.” Továbbá itt még kimondják azt is, hogy nemesi és főnemesi méltóságot nem ismernek el, és semmiféle előny nem társul a díjakhoz, kitüntetésekhez.

Csakúgy, mint a Magyar Alkotmány, a Japán Alkotmány is kimondja a munkához való jogot: 70/B. § (1) „A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához.” ill. 27. cikkely „Minden ember joga és kötelessége dolgozni.”

Milyen is a japán munkahely? Általában jó hangulatú, az emberek szeretnek dolgozni járni. A munkaidő leteltével nem rohannak egyből haza, mint ahogy ezt mi tesszük, hanem a főnök az alkalmazottakkal együtt még ott marad beszélgetni. Gyakori az, hogy ha a munkaidőnek 16 órakor vége van, akkor a japánokat még 18 órakor is ott találjuk beszélgetni.

A szakmai kompetencia meghatározó jelentőségű a foglalkoztatásban. A japánoknál egy üzletkötőnek, aki például autót ad el, nem elég ismerni az autót, (tudni, hogy hány hengeres motor van benne, milyen a külső váza, stb.), hanem ismernie kell az egész gyártási folyamatot. Az üzletkötőket egy egész napra odaállítják a futószalag mellé, hogy mindent tudjanak arról az autóról.

Legérdekesebb vonás, hogy ha hibázik egy alkalmazott, akkor nem bocsátják el rögtön. Megpróbálják „megjavítani” az embert. Gyakran ezt úgy teszik, hogy lefokoz-

zák állásában, de a fizetését rendszeresen folyósítják továbbra is. Például egy hibát vétett titkárnő egy darabig takarítónő lesz. Ezt a helyzetet általában nagy szégyenként élik meg. Ha ez a „megjavítási akció” sem jár sikerrel, csak akkor bocsátják el az alkalmazottat.

Érdekes, hogy a fiatalabb generáció szókimondóbb tagjai azért másképp látják a japán munkahelyeket:

„– Általában túlórázunk. Hát nézzük csak: [...] 6-kor kelek, 7-kor már kint vagyok az állomáson. A cégig egy jó óra az út, közben átszállok [...] az állomáson belül sok kis büfé van, megreggelizem. Azután utazok tovább, 9-kor már az asztalomnál ülök. Ha nem kell sehová mennem, akkor este 7-ig vagyunk. Ha délután ki kell szállnom a vevőkhöz, akkor igyekszem minél hamarabb befejezni, mert aznap már nem kell visszatérnem, utána már szabad vagyok [...] De ha délelőtt megyek ki, akkor délután újra a munkahelyemen ülök.

– Nem sok?

– Hát, lehetne kevesebb! Mi, a fiatalok már másként gondolkozunk. Apáink újjáépítették ezt az országot, most már jólét van. Minek akkor változatlanul gürcölni? Szeretünk elmenni szórakozni, kirándulni, diszkóba. A Yokohama-öbölbe járunk a barátainkkal szörfözni, nagyon jó dolog! Sajnos a japán vállalatok ezt még nem veszik tudomásul... Változatlanul sokat dolgoztatják az alkalmazottakat... De egy biztos, én nem fogok beállni ebbe a rendszerbe!”

A tudományos szabadság mindkét országban garantált.

A japánok külön paragrafust szentelnek annak, hogy megtiltsanak minden nemű rabszolgaságot. 18. cikkely „Senkit sem lehet semmiféle rabszolgaságban tartani, az örökké tartó szolgaság – kivéve, ha bűn büntetése – tilos.”

Az egyesülési jog nálunk minden helyzetben mindenkit megillet – a törvényes keretek közt. A japánok ezt főleg a munkások jogaként emelik ki. Bár egyes állítások szerint hiába van meg a joga az embereknek a kollektív szervezkedésre, a japánok ezt a lehetőséget nem nagyon veszik igénybe. A munkavállalók jogánál érdemes megemlíteni, hogy az alkotmány tiltja Japánban a gyermekek alkalmazását. A bérek, a munkaidő, a szabadságok törvényben vannak rendezve Japánban. Meglepő, hogy az alkotmányukban nincs benne két fontos szabály, amelyet a mi alkotmányunk is említ: ezek az egyenlő munkáért egyenlő bér elve ill. a sztrájkhoz való jog.

A Japán Alkotmány nem tesz még említést az új generációs globális emberi jogokról sem, mint például: 70/D. § (1) „...joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez.”

Ezenkívül mindkét ország lakosai szabadon költözhetnek, és minden személy pert indíthat, ha kár éri. Egyik országban sem sérthetik meg a magántulajdonhoz való jogot. Japánban a magántulajdont fel lehet használni közcélokra, amiért kompenzáció jár. Hazánkban ezt már nem az alkotmány, hanem az 1959. évi IV. törvény – A Polgári Törvénykönyv – szabályozza. (107. § (1), (2), (3).)

A Magyar Alkotmány ezeken kívül foglalkozik még a haza védelmével és az etnikai kisebbségek jogaival. Japánban ez utóbbi kimaradása annak a már említett ténynek köszönhető, hogy a japán viszonylag homogén nemzet.

Elérkeztünk az Országgyűlés fejezetéhez. Japánban és Magyarországon is ez a legfelsőbb államhatalom képviselője. (És az állam egyetlen törvényhozó szerve – Japán). Itt egyértelműen az amerikai hatás tükröződik abban, hogy az országgyűlés két kamarából áll. Ez a két kamara a Képviselőház és a Tanácsosok Háza. Mindkét ház választott tagokból áll, képviselve az egész népet, továbbá a tagok képzettsége törvényben meghatározott, de nem lehet faji, nemi, társadalmi státusz, családi eredet, műveltség, vagyon és jövedelem szerinti megkülönböztetés.

A Képviselőház tagjainak hivatali ideje 4 év (511 taggal), a Tanácsosok Házának tagjainak hivatali ideje 6 év (252 taggal). Ám ez a hat év olyan, mint például hazánkban az alkotmánybírák hivatali ideje: a folyamatosság megőrzésének érdekében a mandátumuk nem egyszerre jár le. Itt a tagság felének cseréje 3 évenként törté-

nik. (Amerikában hasonló a helyzet a Szenátussal, csak ott a második, negyedik és hatodik évben szűnik meg a mandátum. Tehát a szenátorok egyharmadát kétévente kell újraválasztani.) Egyszerre azonban senki nem lehet mindkét ház tagja.

Az Országgyűlés működéséről általános szabályok olvashatók, konkrét feladatköri megjelölés nincsen, mint a Magyar Alkotmánynál. A két szabályozás egymástól egészen eltérő, amit az alapvető különbségek indukálnak. Eltérő a szabályozása a mentelmi jognak is, Japánban ezt az alkotmány, még hazánkban ezt külön törvény szabályozza. Japánban mindkét ház tagját felmentik a letartóztatás alól, míg az Országgyűlés ülésezik; bármely tagját, akit az ülés előtt tartóztattak le, az ülés idejére – a ház kérésére – szabaddá teszik.

Japánban az Országgyűlés évente egyszer ülésezik (Az alsóház rendes ülősszaka 150 napig tart, ám előfordult már egynapos, de 250 napos ülősszak is.), míg nálunk tavaszi és őszi ülősszakok vannak, február 1-től június 15-ig és szeptember 1-től december 15-ig.

Mindkét országban a képviselők az államtól kapják fizetésüket.

Ha az Országgyűlés hazánkban feloszlik, akkor 3 hónapon belül kell új országgyűlést választani, és ehhez képest egy hónapon belül kell a köztársasági elnöknek összehívni az alakuló ülést. A japán szabályozás szerint: ha Képviselőház feloszlik, akkor általános választást kell tartani 40 napon belül, és erre 30 nappal össze kell hívni az Országgyűlést. Amikor a Képviselőház bezár, akkor egyben a Tanácsosok Háza is bezár, de a Kabinet válsághelyzetben összehívhatja őket.

Japánban egyes tagok felvételét meg is tagadhatják a képviselők (2/3-os többséggel).

A két Országgyűlés határozathozatali képessége eltérő. Nálunk a képviselők felének jelen kell lennie, Japánban minimum 1/3-os jelenlévő többség kell mindkét házban.

Japánban nem határozzák meg külön pontokba foglalva, hogy mely törvényeket kell egyszerű ill. minősített többséggel elfogadni, hanem az egyes példákban kiemelik a minősített többséget. Mindkét ház jegyzőkönyvet vezet, csakúgy, mint nálunk az Országgyűlés, és ezen jegyzőkönyvek nyilvánosan megtekinthetők mindkét helyen. A házak ülései nyilvánosak, 2/3-os többséggel lehet zárt ülésre való kérelmet elfogadni, mint hazánkban. A név szerinti szavazás 1/5-ös többséghez van kötve. A házszabályt mindkét ház maga alkotja, nálunk is maga alkotja ezt az Országgyűlés.

Nálunk a törvény akkor válik törvénnyé, ha az Országgyűlés megszavazza, az Országgyűlés elnöke aláírja, megküldi a köztársasági elnöknek, aki szintén aláírja, majd a megfelelő helyen kihirdetetik. Japánban mindkét ház elfogadása szükséges, majd a császári kihirdetés. Ha azonban a Tanácsosok Háza nem fogadja el, amit a Képviselőház elfogad, akkor visszakerül a Képviselőház elé, ahol ha 2/3-os többséggel újból elfogadják, akkor törvénnyé válik. A bizottságok szerepe itt is döntő, a két ház nézeteinek közelebb hozását szolgálja.

A költségvetést külön szabályozzák. Először a Képviselőház elé kell benyújtani, majd az elfogadott törvényjavaslat átkerül a Tanácsosok Háza elé. Ha e ház ellenkező döntést hoz, és nem tudnak megegyezni még a bizottságok révén sem, vagy ha a Tanácsosok Háza elmulasztja a végső döntést meghozni 30 napon belül (a törvénykezési szünet idejét kivéve), a képviselőházi döntés lesz egyben az Országgyűlés döntése is. A Japán parlament is állíthat fel Országgyűlési vizsgálóbizottságokat.

A Magyar Alkotmány ezeken kívül meghatározza az országgyűlés jogkörét, országos népszavazást rendelhet el, meghatározza rendkívüli állapotban és szükségállapotban azon feladatköröket, amelyeket az országgyűlés átvesz, illetve akadályoztatása esetén a feladatok átvételére jogosultakat. Szabályozza a képviselők megbízatásának megszűnését, rendkívüli ülősszak összehívásának módját.

A Kormány-Kabinet. (IV. számú melléklet.) A Japán Alkotmány 65. cikkelye szerint a Kabinetre a végrehajtó hatalmat ruházták. Hazánk kormánya a miniszterelnökből és a miniszterekből áll. Japánban ugyanez a Kabinet tagsága. Mindkét or-

száiban a Kormány működéséért az Országgyűlésnek felelős. A kormány tagjai mindkét helyen részt vehetnek az Országgyűlés ülésein. A magyar kormánynak bővebb a hatásköre, mint a japáné. Ami közös a két országban, hogy a kormány:

- védi és biztosítja az alkotmányos rendet és a törvények végrehajtását,
 - irányítja a külügyeket,
 - szerződéseket köt, (előzetes, vagy utólagos felhatalmazás alapján),
 - rendeleteket bocsát ki.
- Ezen kívül itthon még:
- „irányítja a minisztériumok, és közvetlenül alárendelt [...] szervek munkáját...”,
 - a belügyminiszter közreműködésével biztosítja a helyi önkormányzatok törvényességi ellenőrzését,
 - „biztosítja a társadalmi-gazdasági tervek kidolgozását” és végrehajtását,
 - „meghatározza a tudományos és kulturális fejlesztések állami feladatait...”,
 - „irányítja a fegyveres erők, a rendőrség és rendészeti szervek működését”,
 - veszélyhelyzet elhárítására, „...valamint a közrend és közbiztonság védelme érdekében megteszi a szükséges intézkedéseket”.

A Japán Alkotmány szabályozása szerint a Kabinet készíti el a költségvetési javaslatot, amelyet átnyújt az országgyűlésnek, valamint gyakorolja az egyéni és közkegyelmet. Japánban is létezik a bizalmatlansági indítvány, csak itt más a formája, ugyanis a Kabinet mond le egészében, hacsak a Képviselőház fel nem oszlik 10 napon belül.

Ismét új fejezethez következik, az Igazságszolgáltatás fejezete. A Japán bírósági modell: A bírói testület független, a többivel egyenrangú hatalmi ág.

76. cikkely (3) Minden bírónak függetlennek kell lenni lelkiismereti gyakorlatában, és semmi más nem kötheti meg őket, csak ez az Alkotmány és a törvények. Az egységes és erősen központosított Japán bírósági rendszer élén a Legfelsőbb Bíróság áll. (Itt nincsenek olyan helyi közigazgatási bíróságok, mint Amerikában.) A Legfelsőbb Bíróság a végső fórum a törvények értelmezésében, vagy a bírósági rendszer igazgatását érintő ügyekben. Természetesen átruházhatja szabályhozó hatalmát bizonyos ügyekben más, alsóbb fokú bíróságokra. Japánban csakúgy, mint Magyarországon a bírókat csak meghatározott okokból és eljárás keretében lehet eltávolítani. Japánban a bírók megbízatása 10 évre szól, ami nyugdíjkorhatárig tetszés szerint meghosszabbítható. Az alsóbbrendű bíróság bíráit a Kabinet nevezi ki egy olyan listáról, amelyet a Legfelsőbb Bíróság hagyott jóvá. A Legfelsőbb Bíróság tagjai lényegében életük végéig tisztségükben maradnak, de szokatlan módon kinevezésüket illetően 10 évenként népszavazásra teremtettek lehetőséget az alkotmány megalkotói. Az amerikai gyakorlatból kölcsönözve a Legfelsőbb Bíróságot felruházták bármely törvény, rendelet, szabály vagy hivatalos határozat alkotmányossági felülvizsgálati jogával, de ezt a hatalmat a Legfelsőbb Bíróság mostanáig elég konzervatív módon gyakorolta.

Hazánkban erre a feladatra külön bíróság létesült: az Alkotmánybíróság. Eltérést mutat, hogy a bíróság a bíróból és a népi ülnökből áll. Hazánk bíróságai ellenőrzik a közigazgatási határozatok törvényességét. A mi Legfelsőbb Bíróságunk „csak” elvi irányítást gyakorol a bíróságok bírói működése és ítélezése fölött. Irányelvi és elvi döntései a bíróságok számára kötelezőek.

A következő fejezet a pénzügyi irányítást tartalmazza. A Magyar Alkotmányban nincs párhuzamos fejezet. A pénzügyi irányítás hatalma az Országgyűlés kezében van. Az állam csak országgyűlési felhatalmazás által adhat ki pénzt. Az Országgyűlés létrehoz egy tartalékalapot a nem látható kiadásokra, és ezt átnyújtja a Kabinetnek, amely csak az Országgyűlés jóváhagyása mellett rendelkezhet ebből az alapból.

A császári udvartartás valamennyi tulajdona az államé, az udvartartás költségét a költségvetésben előirányozza az Országgyűlés. Az állami kiadások és bevételek számláit évente egy Könyvvizsgáló Bizottság ellenőrzi. Ez hasonló lehet hazánk Állami Számvevőszékéhez.

A Kabinet rendszeres időközönként, de legalább évente egyszer jelentést tesz az Országgyűlésnek és a népnek az ország gazdasági helyzetéről.

A helyi önkormányzatok szabályozása ugyanolyan hosszúságú, mint hazánkban. A választás Japánban közvetlen népszavazással történik, nálunk vegyes választási módszerrel. A Japán Alkotmányból semmit sem tudunk meg a helyi irányítás alapegységeiről és vezető személyeiről. Nincsen meghatározva a feladatkörük, csak annyit lehet tudni, hogy egyfajta közösségi „gyűléseket” kell összehívni a törvény értelmében. Valószínűleg ez hasonló lehet, mint nálunk a képviselőtestületi ülés.

Japánban ha egy helyi közintézményről akarnak törvényt hozni állami szinten, akkor ezen intézmény szavazóinak hozzájárulása szükséges a törvény bevezetéséhez. Bizonyos fokon ez kétségesse teszi a törvényhozó beavatkozási terét.

Japánban ezzel le is zárul az állami irányításban résztvevő szervek és az állami irányítást élvező polgárok életének szabályozása. Ezek után már csak a módosítások meghatározásával, a legfőbb törvény kinyilatkoztatásával és a kiegészítő rendelkezésekkel találkozhatunk.

Az Alkotmány módosítása az Országgyűlés mindkét háza összes tagjának 2/3-os beleegyezésével történhet, amelyet ezután népszavazás vagy egy olyan szavazás erősít meg, amelyet az Országgyűlés előír, csakúgy mint hazánkban. Az új szabályok ennek az alkotmánynak fogják szerves részét alkotni, tehát úgy, mint Amerikában, egy „ragasztó” módszerrel az alkotmány végéhez csatolják. Ettől eltérően hazánkban a már nem érvényes részek törlődnek.

A X. fejezetben leszögezik az alkotmány legfőbb törvény voltát, azt, hogy a jogszabályi hierarchia élén áll. Az eljövendő generációknak gondjaira van bízva ennek betartása. Az ország törvényeit odaadón be kell tartani.

Hazánk alkotmányának a „Záró rendelkezések” című fejezete tartalmaz hasonló megnyilatkozásokat. Az Alkotmány a Magyar Köztársaság alaptörvénye, és mindenkire egyaránt kötelező. Itt tűnik ki az a különbség, hogy még a Japán Alkotmány életbe lépése előtt 6 hónap felkészülési időt hagytak, addig a Magyar Alkotmány a kihirdetésének napján lépett hatályba. A 6 hónapos felkészülési idő már az utolsó, a XI. fejezetben van leszögezve. Ezen fejezetben az új „rendszerre” való átállást segítő szabályokat rögzítettek. Ilyen például, hogy az először választott Tanácsosok Háza tagságának felét csak három évre választották.

Következtetés

Összességében levonható az a következtetés, hogy Japán Alkotmánya nem olyan bő és az élet minden területét felölelő szabályozás, mint a Magyar Alkotmány. Az Emberi Jogok és Kötelességekről szóló fejezet volt egyedüli, amely bővebb volt a magyarnál.

A Japán Alkotmány retorikája eltér a mi alkotmányunk stilisztikájától. Nálunk egyszerű mondatokba van belesűrítve minden fontos információ. (Amiáltal a mondatok gyakran túl bonyolulttá válnak.) Ezzel szemben a japánok fennköltebbek, átfogó kifejezéseket használnak és éreztetik a jövő generáció iránt érzett felelősségüket. Ebből az egyetlen dokumentumból szemléletes képet kapunk a japán kultúráról, az államról, a társadalmi berendezkedésről, annak működéséről. Kitűnik a konvencionális, a tradíciók erős dominanciája.

Japán egy csodálatos ország. Sajnálatos, hogy az embernek kevés módja van arra, hogy részletesen megismerje ezt az országot. Okként említem, hogy nagyon kevés a hozzáférhető forrásanyag, amelyet meg lehet szerezni az országról, másrészt én úgy gondolom, hogy nagyobb intenzitásra lenne szükség az országok közti kapcsolattrendszerben. Alátámasztja megállapításomat az is, hogy mindmáig nincs a Japán Alkotmánynak magyar nyelvű fordítása.

Történjen bárhog, nehéz elképzelni, hogy ha ezek a változások be is következnek a világtörténelemben, a japán jogrendszer és az Alkotmány ne őrizné meg az ősi tradicionális jogalkotás elvi szempontjait.